Der er et liv efter arbejdslivet

FOTO: SCANPIX

Begrebet livslang læring skal tages bogstaveligt og også gælde livet efter arbejdslivet. Det mener Kurt Wissendorf Møller, der blandt andet er forfatter til flere bøger om ældrepædagogik. Men først er der et par barrierer, der skal fjernes.

* Der bliver flere og flere ældre, med bedre og bedre uddannelser, som lever længere og længere. Også efter de har forladt arbejdsmarkedet. De er ikke indstillede på at sætte sig ned og vente på at dø, men stiller i stedet krav om, at samfundet tilbyder muligheder for at de kan tilbringe alderdommen meningsfuldt og fortsat kan udvikle sig.

Og omvendt har samfundet en interesse i, at en samfundsgruppe, der i den grad vokser i antal og betydning, betragtes som borgere og ikke klienter og længst muligt vil være i stand til at tage del i samfundet og den demokratiske proces.

Det er en af baggrundene for, at der er kommet større og større fokus på ideen om livslang læring i løbet af det sidste tiår. Livslang læring fik sit eget år i EU i 1996, og da FN udnævnte 1999 til 'ældreår', spillede tankerne om udvikling gennem hele livet også en afgørende rolle.

Oprindelig opstod ideen efter 2. verdenskrig, hvor der var behov for at integrere de hjemvendte soldater på et arbejdsmarked, som i forvejen var blevet mere komplekst. Og selvom den daværende svenske udenrigsminister Olof Palme samtidig i OECD også argumenterede for læring livet igennem som middel til udbredelse af den lighedstænkning, der var selve grundlaget for udviklingen af det moderne velfærdsprojekt, så var der ikke tvivl om, at det var den erhvervsrettede del af 'livslang læring-tanken', der fik størst betydning for de statslige indsatser rundt omkring.

'Recurrent education' blev det internationale begreb for den konstante opgradering af viden og færdigheder hos den del af befolkningen, der befandt sig på arbejdsmarkedet. Det umiddelbare afkast heraf var selvfølgelig først og fremmest en bedre uddannet arbejdskraft. Men samtidig afdækkede man et latent uddannelsesbehov, som fandtes hos store dele af befolkningen. I Danmark, hvor vi i forvejen havde vores højskoletradition, fik uddannelsesbehovet nu også aftenskoler og andre folkeoplysende aktiviteter til at skyde frem.

»Historisk set er der altså to typer af voksenuddannelse med hvert sit sigte«, siger Kurt Wissendorf Møller, der er leder af DIGEC® – Danish Institute of GerontoEducation and Care i Århus:

»En horisontal forståelse, der opfatter begrebet voksenundervisning som folkeoplysning, og en vertikal forståelse af begrebet som voksenuddannelse, der bygger oven på de grundlæggende børne- og ungdomsuddannelser. I denne skelnen er også distinktionen mellem undervisning og læring, hvor undervisning er svaret på de ydrestyrede, samfundsmæssige forventninger, mens læring forstås som den indrestyrede selvreferentielle oplevelse«, siger han.

Hele livet

Kurt Wissendorf Møller er optaget af, at ideen om livslang læring bogstaveligt talt kommer til at omfatte hele livet – og altså ikke kun forstås som omstillingsparathed for et erhvervsliv i konstant udvikling. Når den kommende generation af ældre bliver større og mere veluddannet end hidtil, bliver den kommende ældrebefolkning også den aldersgruppe, der kan skabe et afgørende gennembrud for tankerne om livslang læring i et udviklingsperspektiv.

Om det sker inden for formaliserede offentlige rammer og strukturer, eller om det bliver i uformelle læringsmiljøer defineret af de ældre selv, er ikke til at sige og nok heller ikke afgørende. Det vigtige er, at vi får nogle tilbud, der kan støtte den livslange udvikling, mener han.

»Vi må udvikle en voksenpædagogik som et relevant tilbud til nye grupper af ældre i vores samfund. Vi skal blive ved med at understøtte deres nysgerrighed og derved medvirke til at udvikle nye adækvate færdigheder. Og det skal vi, fordi vi ønsker, at de fortsat skal være aktive medborgere i et demokratisk samfund. Hvis ældres vidensudvikling går i stå, bliver de utrygge og isolerer sig. Så hvis vi vil sikre deres tilknytning til samfundet, må vi også sikre, at de i en eller anden form får adgang til den viden, der skal til ►

Seks nøglebudskaber for indsatsen for livslang læring

1. **Nye grundlæggende færdigheder til alle**
   Målsætning: At garantere vedvarende adgang til læring for alle med henblik på at opnå eller forny de færdigheder, der kræves for til stadighed at sikre deltagelse i videnssamfundet.

2. **Øget investering i menneskelige ressourcer**
   Målsætning: At foretage synlige, øgede investeringer i menneskelige ressourcer for at prioritere Europas vigtigste aktiv – menneskene.

3. **Nytænkning inden for undervisning og læring**
   Målsætning: At udvikle effektive metoder og sammenhænge for vedvarende livslang læring og 'lifewide learning'.

4. **Værdsættelse af læring**
   Målsætning: At gennemføre en markant forbedring af de måder deltagelse i læring og resultaterne deraf opfattes på og værdsættes, især hvad angår ikke-formel og uformel læring.

5. **Nye roller for rådgivning og vejledning**
   Målsætning: At sikre at alle har let adgang til information og god rådgivning om uddannelsesmuligheder i hele EU og igennem hele livet.

6. **Læring bringes tættere på borgerne**
   Målsætning: At udbyde muligheder for livslang uddannelse så tæt på deltagerne som muligt i deres eget lokalsamfund med støtte fra IT-baserede faciliteter.

Fra 'Memorandum om livslang læring' (Arbejdsdokument fra Europakommissionens tjenestegrene, 2000)

Jeg taler om 'livslang læring hele livet', for sådan som det er defineret i dag, så er det primært for erhvervslivet.

► for at fastholde dem som demokratiske borgere«, siger Kurt Wissendorf Møller.

»Men det er ikke et fokuspunkt i for eksempel Undervisningsministeriet. Fra politisk hold satser man stadig på de erhvervsaktive mennesker, som er dem, der tilføres penge til omstilling til videnssamfundet. Men når det drejer sig om læring hele livet, så er der ikke sat noget i værk af betydning. Man har støttet ældres brug af IT og har oprettet nogle datastuer for mennesker uden for arbejdsmarkedet. Men ellers er de ældre henvist til, hvad der ellers er af folkeoplysningsaktiviteter. På det område skærer man ned for bevillingerne i disse år, og det er ellers her, at ældre uden for arbejdsmarkedet først og fremmest henter deres viden«, siger han.

»Men vi må argumentere for nødvendigheden af at fortsætte denne læring, så den bliver reel livslang. Jeg taler om 'livslang læring hele livet', for sådan som det er defineret i dag, så er det primært for erhvervslivet.«

Tillært inkompetence

Der er dog andre barrierer for livslang læring end manglende politisk og økonomisk opbakning. I sin bog 'Ældrepædagogik – postindustrielt design' anslår Kurt Wissendorf Møller, at kun cirka en fjerdedel af de ældre er interesserede i at blive undervist, efter at de har forladt arbejdsmarkedet.

»Der er mange, der ikke gider det her, og slet ikke noget, der ligner formaliseret læring. Dertil kommer økonomien. Mange synes ikke, at de har råd. Og endelig giver de op dér, hvor afstandene til tilbudene bliver for store. Hvis man skal rejse mere end en halv time, så kommer man ikke af sted. Det er uoverkommeligt. Og det er selvfølgelig især et problem for landbefolkningen. Men de her mere eller mindre begrundede barrierer sætter sig også som psykiske barrierer. Det udvikler sig til det, man kalder 'tillært inkompetence', der er et særligt læringsfænomen, som man definerer som 'en samfundsbetinget tabsoplevelse'. Når de ældre går ud af arbejdsmarkedet, mærker de, at der ikke er flere samfundsmæssige forventninger til dem. De oplever et rolletab, når de får at vide, at de bare skal nyde tilværelsen, og nok skal blive supporteret så meget, der nu skal til. De trækker sig tilbage, og dermed mister de for alvor kontakten til det omgivende samfund. De bliver i stigende grad ude af stand til at forstå det samfund, som de er en del af, samtidig med at de gør sig afhængige af andre instanser; for eksempel deres egne børn og samfundet. De gør sig selv inkompetente. De taber funktionsevne og bliver afhængige af privat og offentlig støtte«, siger han.

Forskel på ældre

» Dem, der har overskuddet til fortsat at udvikle sig, er dem, der har en fortid, som kan give overskud. Altså har den fornødne uddannelsesmæssige baggrund, de nødvendige midler og er i stand til at tage vare om deres eget liv. Der er forskel på arbejdsmand Jensen, der er blevet kostet rundt med hele livet og hans evne til at gå ud og opsøge nye miljøer, og så professoren, som er i stand til og interesseret i at holde sig selv i gang, og som sædvanligvis har et stort netværk«, siger Kurt Wissendorf Møller, der opdeler de ældre i fire grupper ud fra deres livsformer; 'de karrierebundne', 'de selverhvervende', 'lønarbejderne' og 'klienterne'.

For de karrierebundne gælder det, at de vælger frit på alle hylder. Måske fortsætter de endda med at arbejde, men jo ældre de bliver, des mere kulturorienterede bliver de. De vil gerne lære nye ting og de er drevet af deres nysgerrighed. Hvis man skal sætte en læringsteori på, så bliver det reform- og erfaringspædagogikken. De selverhvervende og lønarbejderne går typisk ind i situerede læringsforløb med afsæt i den livsform, de hidtil har levet under; det kan være samværsbeskæftigelse og –aktiviteter som for eksempel golf, håndværksbetonede aktiviteter eller andre fritidsprægede ting.

Anderledes forholder det sig med gruppen med klient-livsformen, som består af demente, udviklingshæmmede og generelt svækkede ældre. Her har man brug for en indlæringspædagogik, der i mere formaliserede indlæringsforløb træner de ældre i at opnå og vedligeholde basale færdigheder. Det er den absolut mindst motiverede gruppe, og man kan så spørge, hvorfor de skal tvinges ind i undervisning. Det skal de heller ikke, men det er vigtigt for deres egen værdighedsopfattelse og for at fastholde deres omgivelsers respekt. Det er vigtigt, at de er i stand til at følge med i hverdagens både praktiske og sociale aktiviteter, hvis de skal undgå udstødning og social isolation.

»Hvis man er i stand til at arbejde med hjernen, så kan man modvirke psykiske forfaldssymptomer. Selvom de ældre er svækkede, skal de have muligheder for at træne, men her mener jeg, at samfundet svigter i dag«, siger Kurt Wissendorf Møller, der ikke vil høre tale om, at man bare skal have lov at blive gammel i fred:

»Konsekvenserne af det er, at man mister evner både fysisk og psykisk. Det med at leve længst muligt behøver ikke at være et ideal i sig selv, men hvis man vil leve i lang tid, og man vil leve et nogenlunde fornuftigt liv, mens man lever, så skal man både fysisk og mentalt holde sig i gang. De to ting hænger sammen. Tidligere anbefalede man, at gamle satte sig hen og slappede af og tog den med ro. Og dermed ser man nogle biologiske forandringer, der ret hurtigt får konsekvenser og et bortfald af mentale funktioner, som ellers ikke ville være faldet bort. Det medfører i virkeligheden en hurtigere død. Men vælger man at være fysisk og mentalt aktiv, så har man

Det bliver en af de vigtigste opgaver for min generation at overveje, hvordan vi kan bevare solidariteten mellem generationerne.

en bedre livskvalitet og fungerer bedre på begge områder. Den psykosomatiske sammenhæng er af stor betydning. Og så gør det det muligt at opretholde social kontakt på en anden måde, end hvis man er inaktiv«, siger han.

»Som samfund og som pårørende skal man ikke være bange for at skubbe på. Det er ikke altid, vi ved, hvad der er bedst for os selv. Hvis man ser på forskningen omkring de her ting, så er der klar sammenhæng mellem aktivitet og velbefindende. I sidste instans må vi selvfølgelig acceptere den ældres valg«, siger han.

Vær ydmyg

Kurt Wissendorf Møller slår fast, at hans perspektiv på ældrepædagogikken er det demokratiske perspektiv, og at det ligger i forlængelse af det, de internationale organisationer vil. Men han gør samtidig opmærksom på, at der følger et ansvar med de berettigede krav om, at samfundet tilbyder muligheden for en meningsfuld og personligt udviklende alderdom, så de ældre kan fortsætte som aktive samfundsborgere:

»Vi veluddannede mennesker, der bliver gamle nu, har levet et liv, hvor vi har været i stand til at definere vores hverdag i væsentligt omfang. Vi har været politisk engagerede på en helt anden måde end tidligere generationer – og tilsyneladende også den kommende – så vi bliver i stand til at sætte os igennem politisk. Vi kender systemerne og mekanismerne, og hvordan vi skal påvirke dem. Derfor bliver det en af de vigtigste opgaver for min generation at overveje, hvordan vi kan bevare solidariteten mellem generationerne. Vi skal lære at være diplomatiske og ydmyge og solidariske. Hvis vi ikke tænker os om som generation og bliver ved med at kræve ind, så vil vi skabe store konflikter mellem generationerne. Det kan samfundet ikke holde til«, siger han.

»Man kan sige, at ældrepædagogikken og demokratiforståelsen er bundet tæt sammen: Hvis vi ikke kan finde ud af at skabe den generationssolidaritet, så er der virkelig behov for at gå i skole. Vi er den første generation, der har kunnet tillade sig at gøre, som det passer os. Fordi de økonomiske vilkår har været, som de har været. Vi har kunnet ophobe formuer. Hvis vi så samtidig forlanger, at vi som gamle skal modtage de samme ydelser, som vi altid har gjort, så revner samfundet med et brag. Derfor må vi acceptere, at vi må leve i større omfang for vores egne penge og ikke for andres.«

»Et generationsopgør vil påvirke vores ældresyn. Det traditionelle ældresyn er negativt, og nu kan vi risikere et nyt negativt ældresyn begrundet i konflikten mellem generationerne, og det er jo ikke meningen. De nye ældre er livskraftige, de har bedre uddannelser, og der bliver flere og flere af dem. Det skal helst bruges til noget positivt«, siger Kurt Wissendorf Møller. ▲

Steen Bruun Jensen
sbj@dpu.dk

Kurt Wissendorf Møller
er leder af DIGEC® – Danish Institute of Geronto Education and Care. Han er forfatter til bøgerne 'Den moderne alderdom' (1996), 'Ældrepædagogik – et postindustrielt design' (2000) og 'Pædagogik og udviklingshæmmede ældre' (2001).